

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามวิถีพุทธของพระสงฆ์ ในจังหวัดสุพรรณบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี ๒. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในอำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี และ ๓. เพื่อศึกษากลยุทธ์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นการหาข้อมูลทางเอกสาร และสัมภาษณ์จากการศึกษาโดยวิธีการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ สามารถสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี

จากการศึกษาสภาพการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งสรุปได้ว่า กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือบังคับเดียวกัน โดยมีแบบแผน การดำเนินชีวิตในแนวทางเดียวกัน เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือมีวัฒนธรรมร่วมกันเป็นพื้นฐานเชื่อมโยงจิตใจพาคนในชุมชนอันจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เป็นสิ่งที่แสดงถึงความสามารถของแต่ละชุมชนที่รวมตัวกันของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือในชนบททั้งที่รู้จักกันโดยมีพื้นฐานของความมีจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความสามัคคี มีความรัก มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ฐานะ สามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก และตัดสินใจเลือกนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ พัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามารถที่พึ่งตนเอง อย่างมีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง มีหลากหลายแนวคิด หลายระดับ ซึ่งเริ่มจากกลุ่มองค์กรชุมชน หรือองค์กรชาวบ้าน ที่อาจมุ่งประโยชน์เฉพาะกลุ่มนำมาสู่ลักษณะความร่วมมือที่หลากหลายเป็น “พหุภาคี หรือประชาคม” ที่เคลื่อนย้ายการมุ่งผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มมาสู่ภาคสาธารณะและมีความเป็นเจ้าของพื้นที่หรือกิจกรรมมากยิ่งขึ้น และท้ายสุดมีการนำเสนอภาคสังคมชุมชนในอุดมคติ คือ “แนวคิดประชาสังคม” ที่มุ่งการพัฒนาสู่ภาคสังคมโดยรวมหรือภาคสาธารณะ อย่างไรก็ตามส่วนที่มีความคล้ายคลึงกันของแนวคิดทั้งสามคือ ศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง อุดมการณ์ร่วม และความร่วมมือเพื่อมุ่งพัฒนาสู่คุณภาพชีวิตที่ดี

ปัจจัยที่สร้างชุมชนเข้มแข็งได้นั้น ต้องพัฒนาแบบองค์รวม โดยพัฒนาคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การพัฒนาองค์กรต้องกระทำโดยคนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้สึก มีปัญหา มีความต้องการในการแก้ปัญหาร่วมกัน รวมทั้งมีความรัก ความเอื้ออาทร จริ่งใจต่อกันภายใต้ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จึงจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองนี้ เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรวิถีชีวิตชุมชน โครงสร้างทางสังคม ค่านิยม การศึกษาเรียนรู้รวมทั้งความสัมพันธ์เชิงสังคม และระดับ

การปฏิสัมพันธ์ของชุมชน จึงนับเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งกลุ่มคน ชุมชน หรือสมาคมทุก อย่างต้องเป็นการคิดขึ้นเองของประชาชนไม่ว่าจะเป็นความคิดริเริ่ม ความต้องการทักษะความรู้ ทุน แรงงาน ทรัพยากร ชุมชน โดยการแก้ปัญหาชุมชนบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองของชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ตลาดร้อยปีสามชุก ในวันนี้ น้อยคนในกลุ่มผู้นิยมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ไม่รู้จักกลุ่ม เรือนแถวไม้ที่เกาะกลุ่มรวมตัวกันเป็นศูนย์กลางของย่านการค้าในชุมชนริมแม่น้ำสุพรรณบุรี หรือแม่น้ำท่าจีนของอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยปัจจุบันนับว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญเป็นลำดับต้นควบ คู่ไปกับบึงฉวากที่เป็นแหล่งพักผ่อนและนันทนาการ ทั้งเยี่ยมชมเยือนของกลุ่ม คนในพื้นที่ของจังหวัดสุพรรณบุรี หรือผู้แวะเวียนเยี่ยมชมจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นการเดินทางผ่าน เพื่อเข้าสู่ พื้นที่ภาคเหนือ รวมทั้งกลับลงสู่กรุงเทพมหานคร หรือมีจุดหมายโดยตรงสู่ตลาดร้อยปี สามชุกก็ตาม สิ่งเหล่านี้ทำให้สถานที่แห่งนี้มีความหมาย มีคุณค่า มีลมหายใจและควมมีชีวิตชีวา คืบคลานมาอีกครั้งนับจากวันวานของอดีตที่เคย รุ่งเรืองเมื่อครั้งเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งหนึ่งของ จังหวัดสุพรรณบุรี

ประเด็นข้างต้นนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ เกิดจิตสำนึกของความหวงแหนทรัพยากรที่เป็น ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของกลุ่มคนใน พื้นที่ แม้มีบ้างบางส่วนที่ยอมรับเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดปรากฏการณ์ของมิติด้านการอนุรักษ์ชุมชน ด้วยวิถีทางการจัดการโดยชุมชน มี ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมลร่วมให้คำปรึกษาในทิศทางการปรับปรุงสภาพชุมชนพร้อมทั้งการอนุรักษ์ วิถีชีวิต ทรัพยากร ที่เป็นทุนเดิมมีมาตั้งแต่อดีต เผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปเห็นคุณค่าและความสำคัญ ของประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมของตลาดริมน้ำ เพื่อส่งเสริมให้เกิดมิติทางด้านการท่องเที่ยว อันจะเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น

ตลาดเก่าอายุกว่า ๑๐๐ ปีของสามชุก ปัจจุบันได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสุพรรณบุรี และในแต่ละสัปดาห์จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวที่นี่ จำนวนมาก โดยเฉพาะช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ กล่าวได้ว่าท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของความ เจริญ และการขนส่งแม้จะทำให้วิถีชีวิตของชุมชนสามชุกเปลี่ยนแปลงไป แต่เพราะความเข้มแข็งของ ชุมชนยังช่วยกันอนุรักษ์วิถีชีวิต และวิถีชุมชนไว้ได้ อีกทั้งยังสามารถนำมาเป็นจุดดึงดูด นักท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย

๕.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาการสร้างกลยุทธ์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามวิถีพุทธสรุปได้ว่าการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนโดย ในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เช่นมิติทางด้านเศรษฐกิจมิติ ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางด้านสังคม และมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น เนื่องจากเงื่อนไขและ กระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน

ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการ พัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่างๆ ทั้งภายใน และภายนอกประเทศ จึง

ต้องฝึกกำลังดำเนินการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้มีกิจกรรมหลักที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่

๑. การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญกับการปรับวิถีคิดและวิธีการทำงานของบุคลากรภาครัฐจากการเป็นผู้สั่งการเป็นผู้สนับสนุนในการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

๒. การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิภาพของชุมชนการฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน

พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งต้องพัฒนาเริ่มต้นจาก จากปัจเจกบุคคล ก่อนแล้วไปสู่สังคม ประเทศชาติประชาชนโลกตามลำดับ ดังนั้น คนจะได้ดีต้องดีมาจากภายในคือจิตดี (คิดดี) แล้วออกมาสู่ภายนอกคือพฤติกรรมดี และทำดี ผลที่ออกมาจึงเป็นผลดี(กรรมดี) ทั้งส่วนตนและส่วนรวมอย่างแน่นอน ควรมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ ๔ ประการ คือ ทาน ปิย วาจา อตถจริยา สมานตตา และตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ ถ้าเราได้เข้าไปชี้คุณ ในคุณธรรมเหล่านี้ พร้อมทั้งศีล ๕ ได้มีกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความรัก ความเข้าใจกัน มีความห่วงใยกัน เกื้อกูล ดูแล สุข ทุกข์ คนในชุมชนเดียวกันอย่างเข้มแข็ง

๕.๑.๓ กลยุทธ์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษานำเสนอกลยุทธ์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง สรุปได้ว่าจังหวัดสุพรรณบุรีมีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกทั้งมีความอุดมสมบูรณ์ และประชาชนในพื้นที่ต่างก็มีความภาคภูมิใจในจังหวัดของตน สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยจึงได้ลงศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านสามชุกซึ่งนับว่าเป็นหนึ่งในตัวอย่างชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดสุพรรณบุรี

การมีส่วนร่วม ของพระสงฆ์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชน ในอำเภอสามชุก เห็นได้ว่า จังหวัดสุพรรณบุรีมีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกทั้งมีความอุดมสมบูรณ์ และประชาชนในพื้นที่ต่างก็มีความภาคภูมิใจในจังหวัดของตน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยจึงได้ลงศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านสามชุกยังนับว่าเป็นหนึ่งในตัวอย่างชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดสุพรรณบุรี

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นภารกิจและกระบวนการอันยาวไกล เต็มไปด้วยอุปสรรคขวากหนาม และหลุมพรางจากปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก แม้จะได้เปรียบในแง่ของฐานทรัพยากร และรากฐานภูมิปัญญาอันทรงคุณค่า แต่สิ่งเหล่านี้ก็เอื้ออำนวยให้ได้เพียงสำนักเบื้องต้นในพื้นฐาน และทิศทางที่ก้าวเดินไป ยังต้องอาศัยอัจฉริยภาพ ปัญญา ความวิริยะอุตสาหะ และระเบียบวินัย ในการเรียนรู้สู่การปฏิบัติ เหนือสิ่งอื่นใด คือ เอกภาพในเครือข่ายชุมชน ในความ

เป็นจริงแล้วกระบวนการยับยั้งต่อสู่บุรุษะพื้นฟูอัตลักษณ์ และอิสรภาพของชุมชน ไม่ได้เป็นเพียงเหตุการณ์หรืออุบัติการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะชุมชนหนึ่งชุมชนใดเท่านั้น หากเป็นปรากฏการณ์ในกระแสโลกอันกว้างใหญ่และชุมชนท้องถิ่นไทย ก็คือ ส่วนหนึ่งของกระแสโลกที่ว่านี้

๕.๒ อภิปรายผล

การส่งเสริมกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ปลุกฝังให้สมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญของหมู่บ้าน รักและทำประโยชน์ให้กับหมู่บ้านของตน ส่งเสริมให้รู้จักการดำรงชีวิตที่เหมาะสม ถูกต้องมีการเรียนรู้อาชีพ เสริมสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชน มีความรักสามัคคี เสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม มุ่งมั่นในพระพุทธศาสนา และคำสอนของพระสงฆ์ การจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และความสามัคคีมีคณะกรรมการ เป็นแกนนำที่ดี และเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การมีปราชญ์ชาวบ้าน ที่ให้ความรู้ในชุมชน มีการตั้งกติกา และเคารพกฎระเบียบของชุมชน รับฟังความคิดเห็นของประชาชนเป็นหลักและแนวทางพัฒนาให้ไปในทิศทางเดียวกัน ได้เคยเข้าไปช่วยพัฒนาชุมชน โดยการจัดกิจกรรมเสริมสร้างการพัฒนาชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารชุมชน ความต้องการที่จะเห็นชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประชาชนอยู่ดีมีสุข เพื่อให้เกิดความสงบสุขในชุมชนให้คนในชุมชนของเรา กินดี อยู่ดี มีสุข อยากให้ชุมชนในหมู่บ้านมีความคิดพัฒนาทุกด้าน หรือรวมกลุ่มทำงานหักถกกรรมหารายได้เสริม อยากให้ชุมชนอยู่ดีกินดี ไม่มีความเดือดร้อนในสิ่งรอบข้าง หรือชีวิตประจำวัน อยากให้ชุมชนรู้จักอดออม มัธยัสถ์ ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการชุมชน ที่มีความรู้ความสามารถเสียสละทำงานให้ชุมชน ผู้บริหารเทศบาล บางชุมชนร่วมมือกันพัฒนาอาชีพประจำชุมชนตนเองขึ้นมา ทำให้สามารถเสริมรายได้ให้กับตนเอง และ ครอบครัวได้เป็นอย่างดี ชุมชนอยู่ใกล้แหล่งการค้า มีเศรษฐกิจตลาดร้อยปีสามชุก มีวัด โรงเรียน ศูนย์เด็กเล็ก เทศบาล อยู่ใกล้โรงพยาบาล สิ่งแวดล้อมดี

พระสงฆ์มีบทบาทในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และความสามัคคีในชุมชนอยู่เสมอ มีการอบรมให้ความรู้ ทางพระพุทธศาสนาให้แก่เยาวชน พระสงฆ์เป็นผู้นำทางศาสนา สมาชิกในชุมชนนับถือศาสนาพุทธจึงเคารพนับถือพระสงฆ์พระสงฆ์จึงสามารถเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการประชุม ทำบุญ งานต่างๆ ทำให้ชุมชนอยู่ในศีลธรรมอันดี มีบทบาทมากโดยเฉพาะในโครงการหมู่บ้านศีล ๕ พระสงฆ์นับว่าเป็นผู้ที่ควรจะต้องมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนอย่างมาก แต่พัฒนาในด้านการนำคุณธรรม สอดแทรกความพอเพียงเข้าไปสู่ชุมชน การเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยการเผยแพร่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มาใช้ในชีวิตประจำวัน

การมีส่วนร่วมของประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ ประชาชนในท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการเพื่อการพัฒนาตั้งแต่เริ่มดำเนินงานโครงการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้มีโอกาสร่วมรับทราบข้อมูลและแสดงความคิดเห็น อันจะทำให้โครงการนั้นๆ เกิดประโยชน์สูงสุดและส่งผลกระทบทางสังคมให้น้อยที่สุด นอกจากนี้ กระบวน

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับชุมชน หรือระดับประเทศนั้น ถือเป็นกระบวนการที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการพัฒนา วางแผนโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของและยินยอมปฏิบัติตามได้อย่างสมัครใจ และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาเป็นไปในแนวทางที่สนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

การสำรวจตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขความคิดเห็นให้ถูกต้อง ปราศจากอคติรู้จักคิด หรือมองในสิ่งที่เห็นคุณค่า ไม่สร้างทุกข์ให้แก่ตนเอง หรือผู้อื่น รวมถึงการพัฒนาจนเกิดความรู้ความเข้าใจ ความเป็นจริงของชีวิต ทำจิตใจเป็นอิสระ และเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง กลับมามีความสุขเข้มแข็งทุกคน ตระหนักในหน้าที่ ต้องรักษาหวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธก็จะมี เพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจพร้อมที่จะพัฒนาตนจากหลักพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ เพื่อนำพัฒนาชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอริยะ อันจะเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริง และยั่งยืนในวิถีพุทธ

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งต้องมีการรอบในการฝึกคนฝึกคนให้ดี โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา นั่นเองเป็นหลักใหญ่ทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง สภาพชุมชนทางด้านความเป็นอยู่มีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายมากมาย บุคคลในชุมชนส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพของตนเองเป็นสำคัญ ขาดความร่วมมือในการทำกิจกรรมส่วนรวม ประสิทธิภาพของชุมชนไม่เข้มแข็ง การปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดีของชุมชน ไม่บรรลุผลตามเป้าหมาย การวางแผนเป็นการกำหนดกรอบการบริหารงานบุคคล การสรรหาบุคคล ค้นหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ การพัฒนาบุคคล เป็นการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ ต้องประกอบด้วยรัฐ และหลักพระพุทธศาสนา จึงสามารถทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ ชี้แจงแนะนำให้ทำในอาชีพที่ตนเองถนัดเหมาะสม สมกับภูมิปัญญาตนเอง ด้วยความมานะอดทน ขยันหมั่นเพียร ให้รู้จักประมาณตนเอง ในการใช้จ่ายพอเพียง ควรมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ ๔ ประการ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา และตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ ถ้าเราได้เข้าไปใช้คุณ ในคุณธรรมเหล่านี้ พร้อมทั้งศีล ๕ ได้มีกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความรัก ความเข้าใจกัน มีความห่วงใยกัน เกื้อกูล ดูแล สุข ทุกข์ คนในชุมชนเดียวกันอย่างเข้มแข็ง มีลักษณะภาวนา ๔ คือ ต้องพัฒนาตัวบุคคลก่อน ๑) กายภาวนา คือ พัฒนากาย ๒) ศีลภาวนา คือ พัฒนาศีล ๓) จิตภาวนา คือ พัฒนาจิต ๔) ปัญญา ภาวนา คือ พัฒนาปัญญา

ตัวผู้นำต้องเป็นศูนย์กลาง หรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่มหรือแกนของกลุ่มมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจสูง สร้างความเปลี่ยนแปลงไปสู่ในทางที่ดีกว่า มุ่งไปที่เป้าหมายและให้ความสนใจกับอนาคตยืดยาว และใช้กลยุทธ์ในการทำงาน ให้ทุกคนมีความรักสามัคคี มีจิตใจที่ดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ก็จะนำความเจริญมาให้ชุมชนอยู่เป็นสุข โดยยึดติดกับศีลธรรมทุกประการ

ผู้นำจิตวิญญาณ คือพระสงฆ์จึงถือว่าเป็นศูนย์กลาง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการพัฒนาจิตใจ และพัฒนาด้านต่างๆ ของประชาชนได้เป็นอย่างดี เปรียบเสมือนตะเกียงให้แสงสว่างเป็นประโยชน์แก่ผู้คน เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายทั้งปวงด้วยความถูกต้องดีงามสร้างความเจริญก้าวหน้า แก่พุทธบริษัทที่เป็นชาวบ้านอย่างครบถ้วนบริบูรณ์

จิตสำนึกของสมาชิกชุมชน ทุกคนมีจิตสำนึกคอยย้ำเตือน ความมีสติ ความสำนึก ความรู้สึกตัว ในการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดี ในศีลธรรม และการดูแลเลี้ยงบุตรหลานให้อยู่ใน ศีลธรรม ทำให้จิตใจอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักใช้ชีวิตแบบพอเพียง ตามรอยพ่อหลวงของเรา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ก) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ภาครัฐควรหันมาสนับสนุนสภาพการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งร่วมกับภาคเอกชน และ ชุมชน ให้มีการพัฒนาส่งเสริมให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง เพื่อเป็นต้นแบบให้กับการพัฒนาชุมชน อย่างยั่งยืน

๒) แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้าง โดยสร้างชุมชนให้เข้มแข็งตามวิถี พุทธและมากลยุทธ์ประยุกต์ใช้ได้ทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ วางไว้

๓) นำกลยุทธ์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพื่อส่งเสริมให้เกิดชุมชนเข้มแข็งร่วมกัน และ เป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นในการพัฒนาเพื่อต่อยอดกลยุทธ์ต่อไป

ข) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) กลยุทธ์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งให้พัฒนาเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

๒) กลยุทธ์ในการใช้หลักธรรมสู่ชุมชนเข้มแข็งให้ไปถึงในหมู่บ้านชนและครอบครัวมากขึ้น

๓) เพื่อนำกลยุทธ์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งไปสู่จังหวัดใกล้เคียงเผยแพร่กลยุทธ์การ เสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามวิถีพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดสุพรรณบุรีในวงกว้างมากขึ้น